

Α. Π. Στεργέλλης

ΝΕΕΣ ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΡΑΜΑ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ*

Το γενικό πλαίσιο των τραγικών γεγονότων που αφορούν τη ζωή και τη δράση του Οδυσσέα Ανδρούτσου κατά την Ελληνική Επανάσταση είναι γνωστά. Παρά τις μεγάλες ικανότητές του και τις στρατιωτικές επιτυχίες του τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης και την πανηγυρική αναγνώρισή του το 1822 στην Αθήνα ως Αρχιστρατήγου της Ανατ. Στερεάς Ελλάδας, οι στρατιωτικο-πολιτικοί αντίπαλοί του που βρίσκονταν στην εξουσία, λόγω του ιδιόρρυθμου χαρακτήρα του, έκριναν ότι ήταν προτιμότερο να απαλλαγούν από την ύπαρξή του παρά να δεχθούν την πολύτιμη προσφορά του. Ο Ανδρούτσος, καταδιωγμένος από τους συμπατριώτες του, αναγκάστηκε να συνεργασθεί με τους Τούρκους, τουλάχιστον προσωρινά, για να αμυνθεί, με αποτέλεσμα να χαρακτηριστεί εχθρός της πατρίδας του, να καταδιωχθεί στρατιωτικά στο τέλος του δευτέρου εμφυλίου πολέμου και να εξοντωθεί στην Ακρόπολη τον Ιούνιο του 1825 χωρίς δίκη με εγκληματικό τρόπο, όπως βεβαιώνουν παλαιότεροι και νεότεροι ιστορικοί. Οι λεπτομέρειες δεν είναι απόλυτα γνωστές, αφού επίσημα ανακοινώθηκε ότι σκοτώθηκε προσπαθώντας να αποδράσει.

Ο Ανδρούτσος (Αντρίτζου, όπως υπέγραφε), με χαρακτήρα διαμορφωμένο από την εποχή που βρισκόταν στην υπηρεσία του Αλή Πασά και εξαιρετικές στρατιωτικές και σωματικές ικανότητες, είχε και σοβαρά ελαττώματα. Βίαιος, οργίλος, φιλοχρήματος, καχύποπτος και εκδικητικός, άνθρωπος του πάθους

* Από ανακοίνωση στη διημερίδα του Δήμου Αχαρνών, 19-20 Απρ. 2002, «Η Επανάσταση του '21 στην Αττική».

και εκρηκτικών και ακραίων αντιδράσεων, όσο ζούσε υπήρξε σε ανώμαλη εποχή θύμα αυθαίρετης εξουσίας που τον φοβόταν. Μετά τον θάνατό του η εμπάθης κομματική κακομεταχείρισή του, που και ο ίδιος τη βοήθησε άθελά του με τις πράξεις του, πήρε και ιστορικό χαρακτήρα σε βάρος της αλήθειας για χάρη της πολιτικής και παιδαγωγικής σκοπιμότητας. Ακόμη και σήμερα δεν είναι εντελώς γνωστή όλη η θλιβερή πραγματικότητα σχετικά με την εξέλιξή του από ήρωα σε προδότη, έστω υπό πολλούς περιορισμούς.

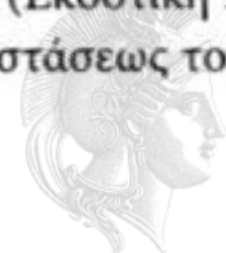
Ο Ανδρούτσος από το 1837 βρήκε τον πρώτο απολογητή του στον συναγωνιστή του Κάρπο Παπαδόπουλο.¹ Ακολούθησαν ο γραμματικός του Αντώνης Γεωργαντάς και άλλοι. Η πλήρης βιογράφησή του, πάντα με απολογητικό χαρακτήρα, εμφανίστηκε, όταν το επίσημο κράτος, στην αρχή της δεύτερης βασιλικής δυναστείας, αναγνωρίζοντας το λάθος του επέτρεψε την επίσημη μετακομιδή των οστών του στο Α' Νεκροταφείο της Αθήνας και τρεις βιογράφοι, οι Κ. Σάθας, Κ. Παπαμιχαλόπουλος και Α. Γούδας,² προσπάθησαν να διαφωτίσουν τα τραγικά γεγονότα της ζωής του ήρωα της Γραβιάς. Η απολογητική και κάπως μεροληπτική τάση συνεχίστηκε με τους Γ. Βλαχογιάννη, Χ. Άννινο και τέλος με τον Τ. Λάππα,³ που προσπάθησαν να εκθέσουν τα γεγονότα με πληρότητα και σύμφωνα με τις ως τότε διαθέσιμες πηγές. Τα τελευταία χρόνια με τη δολοφονία του Ανδρούτσου, και τάση υπερασπιστική, ασχολήθηκε ιδιαίτερα ο Α. Βακαλόπουλος.⁴ Οι σημαντικές εκδόσεις Αρχαία της Ελληνικής Παλιγγε-

1. Βλ. *Απομνημονεύματα αγωνιστών του '21*, (Βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλά), τ. 12, Αθήνα 1957. Εκτός από τις αναφερόμενες άλλες διηγήσεις αναμνήσεων του Αντ. Γεωργαντά, στο *Αθηναϊκόν Αρχαίον*, επιμ. Ι. Βλαχογιάννη, τ. Α', Αθήνα 1901, σ. 246, υπάρχει και άλλη στην εφημ. *Νέα Ελλάς*, Νοέμβρ. 1880, (ΓΑΚ, Αρχείο Ανδρούτσου, κουτί 1/ έγγρ.178).

2. Κ. Σάθας, «Οδυσσεύς Ανδρούτσου», *Χρυσάλλις*, τ. Γ' (1866), σ. 225-230, 257-261, 297-302. Κ. Παπαμιχαλόπουλος, *Οδυσσεύς Ανδρούτσος*, Αθήνα 1873. Αναστ. Γούδας, *Βίοι παράλληλοι*, τ. 8 (1876), «Ανδρούτσοι». Προηγουμένως ο Ιωάννης Ζαμπέλιος είχε προτάξει σχετικές βιογραφικές πληροφορίες στην τραγωδία του «Οδυσσεύς Ανδρούτσου», (*Τραγωδίαί*, τ. Β', Ζάκυνθος 1860, σ. 318 κ.εξ.).

3. Ι. Βλαχογιάννης, *Ιστορικά ζητήματα. 1. Οδυσσεύς Ανδρούτσος*, Αθήνα 1895 (από τον ίδιο με το ψευδώνυμο Γιάννος Επαχτίτης και ιδιαίτερη ενασχόληση με τη θανάτωση του Ανδρούτσου η μελέτη δημοσιεύθηκε στο ημερολόγιο *Νέα Ελλάς*, τ. Β' (1896), σ. 328). Χ. Άννινο, «Η απολογία του Οδυσσέως Ανδρούτσου», περιοδ. *Αρμονία*, τ. Α' (1900), σ. 646-673, 748-766 – τ. Β' (1901), σ. 33-47, 77-122. Υπάρχουν δύο επανεκδόσεις, μία του 1925 με τον τίτλο *Ιστορικά σημειώματα*, και μία του 1966 από τον «Γαλαξία». Τάκης Λάππας, *Οδυσσεύς Ανδρούτσος*, (Αθήνα 1961) (η πληρέστερη και εκτενέστερη βιογραφία). Θωμάς Ουλής, *Οδυσσεύς Ανδρούτσος, Γυμνός και με τα γιορτινά του*, Αθήνα 1993.

4. Εκτός από όσα γράφει στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* (Εκδοτική Αθηνών, τ. ΙΒ', 1975, σ. 375 -376), βλ. του ίδιου και «Σκοτεινές σελίδες της Επανάστασης του 1821. Ανταρ-

νεσίας (συνέχιση από το 1971 της παλαιότερης), Αρχείον Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου (από το 1963, στο εξής Αρχ. Μαυρ.), Τα περιεχόμενα των Γενικών Αρχείων του Κράτους (επίσης από το 1971, στο εξής Περιεχ. ΓΑΚ), και Αρχείο Ιωάννη Κωλέττη (από το 1996, στο εξής ΑΚ) του Κέντρου Έρευνας της Ιστορίας του Νεώτ. Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, βάσει και των δύο τμημάτων του Τοσιτσείου (ΑΚ/ Τ) και Βλαχογιάννη των ΓΑΚ (ΑΚ/ Β), μας έδωσαν τη δυνατότητα να ανιχνεύσουμε κάποιες ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες του δράματος. Βάσει όλων αυτών θα εξετάσουμε τη μεθόδευση και συστηματοποίηση της καταδίωξης του Ανδρούτσου, που μας επιτρέπουν να παρακολουθήσουμε το παρασκήνιο και τα γεγονότα πληρέστερα και καλύτερα και να συμπληρώσουμε λεπτομέρειες στην εικόνα που μας παραδίνει ο Ν. Σπηλιάδης. Κάποιες άλλες πληροφορίες προέρχονται από το λεγόμενο αρχείο Οδ. Ανδρούτσου της συλλογής Βλαχογιάννη των ΓΑΚ, που συγκροτήθηκε εκ των υστέρων και περιέχει σε τρία μετρίου μεγέθους κιβώτια σημαντικό πλούτο σε μεταγενέστερα αντίγραφα, έντυπα και παραπεμπτικές σημειώσεις σχετικά με τον Ανδρούτσο και την Ανατ. Ελλάδα,⁵ που ίσως αποτελούσαν υλικό για τη συγγραφή μελλοντικής μελέτης. Έχουμε τώρα πιο συμπληρωμένο το χρονικό της θανάσιμης καταδίωξης του Ανδρούτσου από μια αυθαιρετή κυβερνητική φατρία, που σε ανώμαλη εποχή εκμεταλλευόμενη την αδύναμη θέση του επικίνδυνου αντιπάλου της και επικαλούμενη τον εξωτερικό κίνδυνο κατάφερε να τον εξοντώσει με νομιμοφάνεια αναπολόγητο, ανυπεράσπιστο και στιγματισμένο, καταπατώντας τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματά του.

Ο Ανδρούτσος φαίνεται ότι είχε δημιουργήσει αντιπάθειες και έχθρες από τότε που ήταν καπετάνιος της Λιβαδιάς, όπως π. χ. με τον Αναγνώστη Λιδωρίκη, αργότερα πεθερό του Γκούρα, και την οικογένειά του. Ένας από τους πρώτους βιογράφους του Ανδρούτσου, ο Σάθας, αναφέρει ότι η πρώτη εντολή για δολοφονία του δόθηκε από τους προύχοντες της Λιβαδιάς αμέσως μετά τη μάχη της Γραβιάς,⁶ ενώ ο Παπαμιχαλόπουλος αναφέρει εννέα απόπειρες εναντίον του.⁷ Από τους γνωστούς εντολοδόχους δολοφονίας του υπήρξαν

σία, σύλληψη και θανάτωση Οδυσ. Ανδρούτσου...», *Τιμητικό αφιέρωμα στον ομότιμο καθηγητή Κωνστ. Καλοκύρη (Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης)*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 61-71.

5. Ν. Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα ... υπό Χ. Ν. Φιλαδελφέως*, τ. Β', Αθ. 1852, (φωτοανατ. Π. Χριστόπουλος, 1972), σ. 245-251, 411-419. Για τη συλλογή Βλαχογιάννη *Περιεχ. ΓΑΚ*, αρ. 13, σ. 411-412.

6. Σάθας, σ. 229.

7. Παπαμιχαλόπουλος, σ. 39.

και οι Νικηταράς και Γκούρας από το 1822, όταν συνεργάζονταν με τον Ανδρούτσο στη Ρούμελη, πριν κατεβεί η στρατιά του Δράμαλη στο Μοριά, όπως αφηγείται ο Μακρυγιάννης.⁸ Η εντιμότητα του Νικηταρά και η εκτίμησή του προς τον Ανδρούτσο τον έκαμαν να απορρίψει με βδελυγμία την πρόταση, ενώ τον Γκούρα τον μετέπεισε ο Μακρυγιάννης. Η καταφορά του Γκούρα κατά του Ανδρούτσου εντάθηκε μετά τη δολοφονία τον ίδιο χρόνο των Χρ. Παλάσκα και Αλ. Νούτσου, οι οποίοι στάλθηκαν για να τον αντικαταστήσουν στην πολιτικοστρατιωτική αρχηγία της Ανατ. Στερεάς. Τότε αφορίσθηκε από τον Υπουργό Θρησκείας, επικηρύχθηκε από τον Προσωρινό Υπουργό Πολέμου Ι. Κωλέττη⁹ και ήλθε σε αντιπαράθεση με την τοπική αρχή της περιοχής, τον Άρειο Πάγο, ο οποίος θεωρούσε ότι στα καθήκοντά του συμπεριλαμβανόταν και η παρέμβασή του στις στρατιωτικές αρμοδιότητες του Ανδρούτσου. Σε έγγραφό του προς την Υπέρτατη Διοίκηση ο Άρειος Πάγος χαρακτηρίζει τον Ανδρούτσο εθνοκατάρατο.¹⁰ Αλλά και στον Α' τόμο της έκδοσης του αρχείου Κωλέττη συναντώνται επιστολές του 1823 και 1824 είτε από τους προύχοντες της Λιβαδιάς, όπως τον Ι. Λογοθετή, που ήταν και μέλος του Αρείου Πάγου, και τον Εμμ. Σπυρίδωνος¹¹ είτε από άλλα φιλικά πρόσωπα του Κωλέττη, όπως ο παραστάτης των Ψαρών Αναγν. Μοναρχίδης και ο κατόπιν Υπουργός Δικαιοσύνης Ι. Θεοτόκης,¹² που αποδίδουν βαρείς χαρακτηρισμούς στον Ανδρούτσο (ο Θεοτόκης τον ονομάζει τίγρη της Ανατ. Ελλάδας) και συνιστούν στον Κωλέττη να μην αφήσει τον Ανδρούτσο να γίνει στρατιωτικός αρχηγός της Εύβοιας, να είναι δε επιφυλακτικός κατά την παραμονή του Ανδρούτσου στο Ναύπλιο μετά τη συνέλευση των Σαλώνων, που είχε συγκροτηθεί με φροντίδα των Ανδρούτσου και Νέγρη.

Τα πράγματα εκτραχύνθηκαν το 1824 κατά την προσπάθεια επηρεασμού στη διαχείριση του πρώτου δανείου¹³ και μετά την άφιξη των Byron και Stanhope, οπότε ο Ανδρούτσος θέλησε να προσελκύσει τον Απρίλιο του 1824 τους δύο Άγγλους στη συνέλευση των Σαλώνων, η οποία δεν πέτυχε στους σκοπούς της. Η κίνησή του αυτή δεν θεωρήθηκε φιλική για το Εκτελεστικό του Κουντουριώτη, παρόλον ότι ο Ανδρούτσος τηρούσε τυπικά ουδέτερη στάση

8. Λάμπας, σ. 140, 154.

9. Άννινος, σ. 81. Περιεχ. ΓΑΚ, αρ. 12, σ. 633.

10. Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, τ. Α', Αθήνα 1971, σ. 500.

11. ΑΚ, σ. 365-366 και 460-461 αντίστοιχα.

12. Στο ίδιο, σ. 279-280 και 455 αντίστοιχα.

13. Αναστ. Λιγνάδης, Το πρώτον δάνειον της ανεξαρτησίας, Αθήνα 1970. Βλ. και Ουλής, σ. 51.

τη διαμάχη των πολιτικών και στρατιωτικών που είχε ξεσπάσει. Μετά την επίσκεψή του στο Ναύπλιο το αμέσως επόμενο διάστημα κατήγγειλε στον Μητροπολίτη Ιγνάτιο, στον Stanhope και στον ψυχοπατέρα του Γεώργιο Τουρτούρη τον Σεπτέμβριο του 1824 τρεις δολοφονικές απόπειρες στο διάστημα αυτό εναντίον του (μία από αυτές έγινε από τον θεωρούμενο κατόπιν δήμιό του Μήτροριανταφύλλου). Εμπνευστή της θανάσιμης καταδίωξής του κατονόμαζε τον θάνατο της Κωλέττη.¹⁴ Στο γράμμα του στον Τουρτούρη ο Ανδρούτσος παραπονιόταν για την έλλειψη επιστολών του στις δύσκολες ώρες που περνούσε, ενώ στον Stanhope έγραφε ότι το μόνο που του απέμενε ήταν να καταφύγει στους Τούρκους. Πράγματι η αντίστροφη μέτρηση είχε αρχίσει με την απογύμνωσή του από τους φίλους και συμμάχους του και την εφαρμογή από την Κυβέρνηση σχεδίου αποδυνάμωσής του πριν από το τελικό κτύπημα.

Μετά τον θάνατο του Βυγον, που υπήρξε πλήγμα για τον Ανδρούτσο, η Κυβέρνηση είχε αρχίσει να του αποσπά τους στρατιωτικούς φίλους του, ακόμη και τους μπουλουξήδες του, όπως είχε την ευκαιρία να παραπονεθεί.¹⁵ Οριστική ήταν η απώλεια εκείνη την εποχή του άλλοτε πρωτοπαλῆκαρου του Ι. Γκούρα, στρατηγού μεγάλων ικανοτήτων και φιλόδοξου, που είχε αρχίσει να αποκτά βλέψεις σε βάρος του πρώην αρχηγού του και πριν από τον επίσημο διορισμό του από την Κυβέρνηση τον Ιούνιο του ίδιου έτους στη θέση του φρουράρχου της Ακρόπολης,¹⁶ όπου ως τότε συγκατοικούσαν οι οικογένειες των δύο στρατιωτικών αρχηγών. Είναι πολύ πιθανό ότι ο Γκούρας επηρεάστηκε και από τη ψυχρότητα που αναπτύχθηκε ανάμεσα στις συζύγους τους, καθώς και από την εχθρική προς τον Ανδρούτσο διακείμενη οικογένεια της συζύγου του Ασήμωσ Λιδωρίκη, κόρης του προύχοντα της Λιβαδιάς Αναγν. Λιδωρίκη.¹⁷ Στον Γκούρα, που είχε την πρώτη θέση ανάμεσα στους στρατηγούς που εισέβαλαν στην Πελοπόννησο κάτω από τις διαταγές του Κωλέττη, ανατέθηκε και η αρχηγία της δύναμης που ανέλαβε την καταδίωξη του άλλοτε ευεργέτη του Ανδρούτσου.

Την ίδια εποχή μεθοδεύεται η αποξένωση του Ανδρούτσου από την περιοχή επιρροής του. Διορίζεται Έπαρχος Σαλώνων ο Ηπειρώτης Κων. Δεληγιάννης και Γεν. Έφορος των στρατοπέδων της Στερεάς Ελλάδας στα τέλη Αυγούστου ο πρώην Αρεοπαγίτης Γ. Αινιάν. Και οι δύο αυτοί, ιδίως ο δεύτερος,

14. Λάμπας, σ. 233, 240. Άννινος, σ. 41.

15. Αρχ. Μαυρ., τ. Δ', σ. 548.

16. Αθηναϊκόν Αρχεῖον, επιμ. Ι. Βλαχογιάννης, Αθήνα 1901, σ. 297. Βλ. και Αρχ. Μαυρ., τ. Δ', σ. 524.

17. Άννινος, σ. 41.

παρακολουθούν και ενημερώνουν ιδιαίτερα τον Κωλέττη για τις κινήσεις του Ανδρούτσου, που έχει πια έλθει σε επαφή με τους Τούρκους της Στερεάς από τις πρώτες μέρες του Αυγούστου, κατά τον Σπηλιάδη,¹⁸ και προτείνουν μέτρα εναντίον του, όπως την τοποθέτηση Σουλιωτών οπλαρχηγών στο Ταλάντι και στη Λιβαδιά, ζητούν δε την απομάκρυνση του φίλου του Ανδρούτσου Καραϊσκάκη στα Άγραφα, όπως και γίνεται, για να μη διαφθείρεται ο τελευταίος.¹⁹ Αξίζει να προσθέσουμε ότι ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού Γ. Κουντουριώτης έγραψε τότε στον αδελφό του Λάζαρο ότι ο άνθρωπος αυτός ήταν περιττό να υπάρχει ανάμεσα στους ζωντανούς, προδιαγράφοντας από τότε την τύχη του.²⁰ Στο ίδιο κλίμα κινείται και ο φροντιστής και μισθοδότης του στρατοπέδου των Σαλώνων Ι. Μελάς, που χαρακτηρίζει τον Καραϊσκάκη αναγκαίο κακό και φοβάται για τη ζωή του από τον Ανδρούτσο.²¹ Ο Καραϊσκάκης μαζί με τον Πανουριά εισέβαλαν από τους τελευταίους στην Πελοπόννησο, ύστερα από αμφιταλαντεύσεις των ίδιων και της κυβερνητικής πλευράς αν αυτοί οι δυο παλιοί φίλοι του Ανδρούτσου έπρεπε να χρησιμοποιηθούν. Η συνεργασία τους, κυρίως του πρώτου, με τους κυβερνητικούς έγινε ύστερα από αθέτηση συμφωνίας τους με τον Ανδρούτσο, κατά μαρτυρία από το αρχείο Λόντου,²² και υπήρξε μεγάλο ηθικό πλήγμα για αυτόν, εστώ και αν αργότερα ο Καραϊσκάκης προσπάθησε μάταια να τον απελευθερώσει από τα χέρια του Γκούρα. Αλλά και το αποτέλεσμα των επιχειρήσεων τον έφερε σε απόγνωση και στενότερη συνεργασία με τους Τούρκους. Προηγήθηκε όμως άλλη απογοήτευση πολύ σοβαρή.

Ο Ανδρούτσος, όταν ήλθε σε πρώτη επαφή με τους Τούρκους προσπαθώντας να εκβιάσει τη Διοίκηση, προκάλεσε την ανησυχία των άλλων καπετάνιων της Στερεάς, οι οποίοι θέλησαν να τον συγκρατήσουν, να εξασφαλίσουν σύμπνοια και να βρουν τρόπο συμβιβασμού ζητώντας από τον Μελά να ανακουφίσει οικονομικά τον Ανδρούτσο, πληρώνοντάς του μισθούς πεντακοσίων στρατιωτών, από τα οποία ο Ανδρούτσος δεν τους έδωσε τίποτε, σύμφωνα με επιστολές του Αινιάνα στον Κωλέττη και του Γ. Βαλτινού στον Μαυροκορ-

18. Σπηλιάδης, ό.π., σ. 248.

19. Επιτομές των σχετικών εγγράφων βλ. στο ΑΚ, τ. Β' (Επιτομές εγγράφων, επιμ. Α. Στεργέλλης), Αθήνα 2002, επιτ. με αρ. 138 και 234. Επίσης Διον. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, τ. 8 (1958), σ. 237.

20. *Αρχείον Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτη*, (έκδ. Αντ. Λιγνού), τ. Γ', Πειραιάς 1926, σ. 150-151.

21. ΑΚ, ό.π., επιτ. με αρ. 93.

22. Λάμπας, σ. 241.

άτο.²³ Οι στρατιώτες διαμαρτυρήθηκαν στην Κυβέρνηση, που δεν αναγνώρισε την πράξη του Μελά και του καταλόγισε το ποσό. Ο Μελάς διαμαρτυρήθηκε γι' αυτό,²⁴ τελικά όμως ο Ανδρούτσος του επέστρεψε οργισμένος τα χρήματα, για να μην τα ζημιωθεί. Κατά την Κυβέρνηση, ο Ανδρούτσος είχε εισπράξει για το ποσό που διεκδικούσε 150 χιλ. γρόσια από τις προσόδους της Εύβοιας και από έκτακτη εισφορά των κατοίκων, για αυτό και απέρριψε την απαίτηση.²⁵

Ο Αινιάν στο μεταξύ, παρακολουθώντας άγρυπνα τις κινήσεις του Ανδρούτσου, καυχιόταν στον Κουντουριώτη για την απομόνωσή του που πέτυχε, ενώ ταυτόχρονα κατήγγελλε συχνές ανταποκρίσεις του με τους Τούρκους και συνεννοήσεις του με απεσταλμένο του Ανδρέα Λόντου.²⁶ Ο Μελάς ενημέρωσε τον Κωλέττη πιο αναλυτικά στις 31 Οκτωβρίου, όταν είχε αρχίσει η δεύτερη φάση του εμφυλίου, ότι υπήρξε συνάντηση απεσταλμένων των Ζαΐμη, Καραϊσκάκη, Νάκου Πανουριά και Ανδρούτσου, ενώ οι Σουλιώτες καπετάνιοι αρνήθηκαν να συμμαχήσουν με τους αντικυβερνητικούς της Πελοποννήσου.²⁷ Τότε φαίνεται ότι υπήρξαν οι ένορκες διαβεβαιώσεις του Καραϊσκάκη που δεν τήρησε ως το τέλος, γιατί εκτός των άλλων εκκρεμούσε και το ζήτημα των ορίων της επαρχίας Αγράφων, όπου είχε τοποθετηθεί.²⁸ Ο Ανδρούτσος οργάνωσε προληπτικά ταμπουριά στην Αράχοβα. Στην υπόθεση αναμείχθηκε και ο Θανάσης Λιδωρίκης, γνώριμος του Ανδρούτσου από την εποχή του Αλή Πασά, ανεψιός του πεθερού του Γκούρα Αναγν. Λιδωρίκη, παλιού εχθρού του Ανδρούτσου. Ο Θαν. Λιδωρίκης διαβίβασε στον Κωλέττη υπόσχεση του Στρατηγού Δήμου Σκαλτσά τέλη Οκτωβρίου να αντιμετωπισθεί ο Ανδρούτσος, αν ακουσθεί η πρότασή του για τα πρόσωπα των Σουλιωτών αρχηγών που θα αντικαθιστούσαν τον Ανδρούτσο στο Ταλάντι και στη Λιβαδιά,²⁹ όπως και έγινε.

Ερχόταν η στιγμή της τελικής θανάσιμης αναμέτρησης Κωλέττη και Ανδρούτσου, που η σταδιοδρομία τους είχε ξεκινήσει από το περιβάλλον του Αλή Πασά και κατέληξε στην επικράτηση του πρώτου με την εξόντωση του δεύτερου. Τα πράγματα πια, μετά τη γνωστή πορεία των στρατιωτικών επιχειρήσεων στην Πελοπόννησο και την πλήρη επιτυχία του Κωλέττη, ανάγκασαν τον

23. Αρχ. Μαυρ., τ. Δ', σ. 961 και Λάμπας, σ. 235.

24. ΑΚ, ό.π., επιτ. με αρ. 143 και 175.

25. Αρχ. Μαυρ., ό.π., σ. 890-891.

26. Αρχείον Λ. και Γ. Κουντουριώτη, ό.π., σ. 240-241 Αρχ. Μαυρ., ό.π., σ. 948. ΑΚ, ό.π., επιτ. με αρ. 234. Βλ. και Λάμπας, σ. 237.

27. ΑΚ, ό.π., επιτ. με αρ. 274.

28. Αρχείον Λ. και Γ. Κουντουριώτη, ό.π., σ. 475.

29. ΑΚ, ό.π., επιτ. αρ. 240.

Ανδρούτσο να στραφεί στον Ομέρ Πασά της Χαλκίδας στο τέλος Δεκεμβρίου. Απεσταλμένος κατάσκοπος του Εκτελεστικού στο περιβάλλον του Πασά το ενημέρωσε αμέσως για τη συμφωνία και την προδοσία του Οδυσσέα, που υποσχέθηκε στον Ομέρ Πασά να πέσει η Αθήνα χωρίς μάχη.³⁰ Στις 20 Ιανουαρίου 1825 ενημερώθηκε ο Γκούρας από τους προκρίτους των Αθηνών και ο Έπαρχος Μιχ. Σούτσος ειδοποίησε με τη σειρά του το Εκτελεστικό για τη συνεννόηση του Ανδρούτσου με τους Τούρκους της Θεσσαλίας και της Εύβοιας: ανταλλαγή ομήρων και πληρωμή από τους Τούρκους μισθών τριακοσίων στρατιωτών από τη Θήβα και τη Λιβαδιά.³¹ Το Εκτελεστικό απάντησε για τα μέτρα που έλαβε, συνέστησε επαγρύπνηση και συνέχαιρε τον Σούτσο για τη στάση του.³² Οι καταγγελίες επιβεβαιώθηκαν και από τον πρώην Αρεοπαγίτη Ι. Φίλωνος.³³ Ταυτόχρονα, πριν καλά-καλά τελειώσει ο εμφύλιος πόλεμος στην Πελοπόννησο, ο Κωλέττης ειδοποιήθηκε από τον εχθρό του Ανδρούτσου, βουλευτή Λάμπρο Αλεξάνδρου, ότι οι Σουλιώτες στρατηγοί Λ. Βέικος και Κ. Τζαβέλας έπρεπε να επιστρέψουν στις επαρχίες τους, γιατί ο «εθνοκατάρατος» ήταν σε συνεννόηση με τους Τούρκους της Εύβοιας και επεδίωκε να τους φέρει στην Αθήνα.³⁴ Στις 25 Ιανουαρίου ειδοποίησε και το Εκτελεστικό τον Κωλέττη για τις συνεννοήσεις του Ανδρούτσου και την ανάγκη να αποσταλούν επειγόντως πεντακόσιοι στρατιώτες στην Ανατ. Στερεά, χωρίς να δυσαρεστηθούν οι οπλαρχηγοί της περιοχής, επειδή προφανώς συμπαθούσαν τον Ανδρούτσο.³⁵ Σε λίγο ο τελευταίος αρχίζει επιδρομές στην Αττική, αφού ο καταστρεπτικός εξαναγκασμός του σε συνεργασία με τον εχθρό είχε ολοκληρωθεί.

Από τους στρατηγούς που βρίσκονταν στην Πελοπόννησο προκρίθηκε για την άμεση αντιμετώπιση του Ανδρούτσου ο σύγγαμβρος του Γκούρα Στάθης Κατσικογιάννης, που καυχιόταν ότι έκανε τον Ανδρούτσο να γίνει «Χασάνης»³⁶ και θα ενισχυόταν σε λίγο από τον Νικ. Κριεζώτη και άλλους. Ούτε ο Κωλέττης είχε ακόμη ανακληθεί στο Ναύπλιο ούτε ο Γκούρας είχε λάβει διαταγή εκστρατείας κατά του Ανδρούτσου. Ο Κατσικογιάννης ανέφερε στον Κωλέττη στις 11 Φεβρουαρίου ότι κατέλαβε θέσεις στη Δόμβραινα για την αντιμε-

30. Περιεχ. ΓΑΚ, αρ. 12, σ. 696. Βλ. και Αρχ. Λ. και Γ. Κουντουριώτη, τ. Δ', σ. 5, 59.

31. Κόκκινος, ό.π., σ. 353. ΑΚ, ό.π., επιτ. αρ. 1009.

32. Αρχείο Ανδρούτσου ΓΑΚ, κουτί 3/ έγγρ. 171.

33. Αρχ. Λ. και Γ. Κουντουριώτη, ό.π., σ. 60-61.

34. Στις 23 Ιαν. 1825, ΑΚ, ό.π., επιτ. 1059.

35. ΑΚ, ό.π., επιτ. 1073.

36. Αρχ. Ανδρούτσου ΓΑΚ, κουτί 3/ 169.

τώπιση του «Αντιχρίστου» και στις 27 Φεβρουαρίου πανικό στην Αθήνα για τα φημολογούμενα σχέδια του Ανδρούτσου κατά των κατοίκων, καθώς και εφαρμογή στρατιωτικού σχεδίου για την αντιμετώπιση της κατάστασης.³⁷ Ο Ανδρούτσος βοηθούσε έτσι άθελά του τον άλλοτε προστατευόμενό του Γκούρα στις φιλοδοξίες του να μείνει μόνος αρχηγός της Ανατ. Στερεάς. Μετά την ανάθεση στους Γκούρα και Κατσικογιάννη της καταδίωξης του Ανδρούτσου ακολουθεί διορισμός στη θέση του Επάρχου Θηβών, Λιβαδιάς και Ταλαντίου άλλου μέλους της οικογένειας Λιδωρίκη, του Παναγιώτη Λιδωρίκη, που συνοδεύει τον Γκούρα στην εκστρατεία του.³⁸ Από τον Κατσικογιάννη θα ανακοινωθεί συνεργασία του Ανδρούτσου με τους Τούρκους σε επιχειρήσεις κατά των κυβερνητικών στρατευμάτων στη Δαύλεια.³⁹ Φυσικά ο Γκούρας το εκμεταλλεύεται. Κατηγορεί τον Οδυσσέα ότι απεργάζεται φοβερά κατά του έθνους και έχει ανταπόκριση ακόμη και με τον Σουλτάνο,⁴⁰ ενώ ο Κριεζώτης ανέφερε στον Κωλέττη στις 2 Απριλίου, ύστερα από συνομιλία του με τον Ανδρούτσο πριν από την τελευταία μάχη, ότι ο Ανδρούτσος έγινε Τούρκος με το όνομα Μουσταφάς.⁴¹

Δεν αναφερόμαστε στα υπόλοιπα γεγονότα που οδήγησαν στην εγκληματική, όπως φαίνεται, ενέργεια κατά του Ανδρούτσου τη νύχτα της τετάρτης προς την πέμπτη Ιουνίου 1825, παρόσον ότι η επίσημη εκδοχή για τον θάνατό του ήταν ότι επρόκειτο για ατύχημα ύστερα από απόπειρα δραπετεύσης. Μετά το τέλος της Επανάστασης ο συναγωνιστής του Ανδρούτσου Κάρπος Παπαδόπουλος το 1837, σχολιάζοντας προηγούμενη σχετική αναφορά του Διον. Σουρμελή από το 1834 στην «Ιστορία των Αθηνών» για πνιγμό του Ανδρούτσου, μίλησε επίσημα για κυβερνητική δολοφονική ενέργεια, όταν ο Κωλέττης βρισκόταν στο Παρίσι ως πρεσβευτής. Η σύζυγος του Ανδρούτσου Ελένη διατύπωσε αμέσως μετά τον θάνατό του την κατηγορία ότι επρόκειτο για πνιγμό, στον οποίο μάλιστα θεωρούσε συνυπεύθυνο τον γραμματικό του Αντ. Γεωργαντά.⁴²

Αλλά πέρα από τον τρόπο θανάτωσης ενός αντίπαλου της Κυβέρνησης, η οποία κρίθηκε ότι δεν μπορούσε να γίνει ύστερα από δίκη για προφανείς λόγους, εντύπωση προκαλεί και το γεγονός ότι τηρήθηκε τόση νομιμοφάνεια, ώστε ανέφεραν επίσημα για ατύχημα που συνέβη τόσο ο Φρούραρχος της

37. ΑΚ, ό.π., επιτ. 1229 και 1331.

38. Περιεχ. ΓΑΚ, ό.π., σ. 636.

39. ΑΚ/Β 238/57.

40. ΑΚ/Τ 12/ 162. Λάμπας, σ. 269.

41. ΑΚ/Τ 13/170.

42. Αρχ. Ανδρούτσου, κ. 3/373.

Ακρόπολης Ι. Μαμούρης στον Γκούρα,⁴³ όσο και αυτός με τη σειρά του και ο Επιθεωρητής των στρατοπέδων Στ. Ελλάδος αυθημερόν στον Κωλέττη. Τα ίδια υποστήριξε και ο συντάκτης της Γεώργιος Ψύλλας. Ας προστεθεί όμως, τελικά, ότι ο ίδιος ο Γκούρας είχε τύψεις λίγο πριν από το θάνατό του και δάκρυσε σε έλεγχο του Μακρυγιάννη για τη συμπεριφορά του στον ευεργέτη του Ανδρούτσο, όπως διηγείται ο Μακρυγιάννης.⁴⁴

Abstract

NEW ARCHIVAL EVIDENCE REGARDING THE DRAMATIC END OF ODYSSEAS ANDROUTSOS

The present paper is a study of the individuals and events associated with the tragic death of Odysseas Androutsos, the General of East Sterea during the Greek Revolution, on the 5th of June 1825 at the Acropolis of Athens, where Androutsos had served as Garrison Commander. His death was one of the most tragic events of the civil war between the politicians and the military during the Revolution. The study takes into account information from both older and recent accounts of Androutsos' death, as well as from published sources, such as of the papers of Ioannis Kolletis, member of the Executive Committee of Greece (Volumes A and B, 1996-2002) and the papers on Androutsos in the Vlachogiannis Collection in the General State Archives.

Even before the Revolution, Androutsos, who had an impulsive, passionate and greedy character, had come into confrontation with notable opponents, such as Anagnostis Lidorikis, a captain of Livadia and father-in-law of his subsequent persecutor General I. Gouras. During the Revolution, his violent acts had provoked rage from important figures in the Greek administration, and he had been the target of many assassination attempts. At the same time, he had lost his supporters (such as G. Karaiskakis) and was discharged from the provinces he administered. From the summer of 1824, he was under close surveillance by government officials. To defend himself, Androutsos was finally forced to come to an arrangement with the Turks in Evia, following the prevalence of

43. ΑΚ/Τ14/309 και Γ. Βλαχογιάννης, «Ο θάνατος του Ανδρούτσου», *Ημερολ. Νέα Ελλάς*, 1896, σ. 328.

44. Στρατηγού Μακρυγιάννη, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα, Γαλαξίας, 1964, σ. 261.

Kolettis in the Peloponnese, while the Government accused him of treachery and sent a military force against him.

After he was killed on the Acropolis, where he was imprisoned, Androutsos' wife Eleni was the first person to claim that he had been strangled. Her account was adopted by Sourmelis, Karpos Papadopoulos and others until the present. Administrative agents, on the other hand, spoke of his demise during an attempt to escape. But in the end, Garisson Commander I. Gouras expressed his remorse to Makrygiannis, after the latter reprimanded him for his ungratefulness to his benefactor Androutsos, who was reinstated at the beginning of the second royal dynasty.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ